

Knjiga A. Šundalića vrijedan je analitički doprinos spoznaji tranzicijskih pitanja/problema hrvatskog društva s ciljem afirmiranja boljih strana integracijskih procesa i stvaranja povoljnog sociokulturnog ambijenta za uključivanje u europske integracijske procese. Uz teorijsku utemeljenost i potkrjepljenost vlastitih teza, važan doprinos ove knjige je i analiza stavova ispitanika o tim procesima. Stoga, držimo da je knjiga Hrvatsko društvo i integracijski procesi, dobrodošlo "štivo" na našoj intelektualnoj sceni u sferi literature o tranziciji i integraciji hrvatskog društva u globalne tehnološke i sociopolitičke procese.

Dragutin Babić

GLOBALIZATION AND EQUITY: PERSPECTIVES FROM THE DEVELOPING WORLD

Natalia Dinello, Lyn Squire (eds.)

Cheltenham, UK; Northampton, MA,
USA: Edward Elgar, 2005., 253 str.

Globalna mreža za razvoj (*The Global Development Network - GDN*) je skup istraživačkih i razvojnih organizacija koje zajednički nastoje proučavati probleme nacionalnog i regionalnog razvoja te predložiti mogućnosti njihovogospješivanja. Mreža održava redovite konferencije te je u Kairu u siječnju 2003. godine održana četvrta godišnja konferencija o globalnom razvoju na kojoj je bilo prisutno više od 500 sudionika. Svi radovi s navedene konferencije dostupni su na Internet stranici <http://www.gdnet.org>, a odabrani su radovi tiskani u knjizi *Globalization and equity: perspectives from the developing world* (Globalizacija i pravednosti: viđenja iz svijeta u razvo-

ju). Knjigu su uredili Natalia Dinello i Lyn Squire, a objavio izdavač Edward Elgar iz Velike Britanije i SAD-a. Knjiga razmatra probleme i veze globalizacije i pravednosti u sedam područja: Zajednici Nezavisnih Država, Istočnoj i Južnoj Aziji, Istočnoj i Srednjoj Europi, Latinskoj Americi, Srednjem Istoku i Sjevernoj Africi te Subsaharskoj Africi.

Iako se o globalizaciji u svijetu vrlo mnogo piše i raspravlja, razmjerno je mali broj istraživača iz zemalja u razvoju i tranziciji čije su knjige i članci posvećene toj temi. Provedba i objavljivanje rezultata *domaćih* istraživanja time su važnije jer su baš te zemlje one koje imaju najveće (moguće dugoročne) koristi, odnosno neposredne sadašnje probleme zbog globalizacije. Općenito u svijetu, a i u odabranim radovima u knjizi, vlada uvjerenje da globalizacija pruža velike mogućnosti razvoja, ali da taj razvoj neće biti regionalno podjednako snažan niti će u jednakoj mjeri zahvatiti sve društvene skupine. Općenito, zemlje ili područja koja su jače i neposrednije uključena ostvaruju znatno više stope gospodarskog razvoja od onih koji su zatvoreni ili autarkični. Pojedine su zemlje zahvaljujući gospodarskom otvaranju stvarno učinile čudo pa je, na primjer, Vijetnam samo u deset godina prepolovio broj siromašnih osoba. Više istraživanja širom svijeta nedvojbeno je pokazalo da globalizacija i ubrzani gospodarski razvoj pomažu gotovo svim socijalnim skupinama, posebice siromašnima, a čini se da i potiču političku stabilnost i smanjuju moguće konflikte – ključne preduvjete uspješnog ublažavanja siromaštva, nejednakosti i socijalne isključenosti. Istina, globalizacija i ubrzani gospodarski razvoj lako mogu povećati nejednakosti u društvu, kao što je to bio slučaj u Kini. U svakom slučaju, autori su suglasni da globalizacija *može*, ali i *ne mora*, biti važna odrednica smanjivanja siromaštva u zemljama u razvoju, a da bi se to stvarno dogodilo potrebno je

njihovo pozorno prilagođavanje, mudro upravljanje te jačanje domaćih institucija. Sve navedeno, nažalost, više je iznimka nego pravilo, pa usprkos često objektivnim uzrocima siromaštva – nepostojanju prirodnih bogatstava, dugoj kolonijalnoj povijesti, prirodnim nepogodama i slično – mnoge zemlje u razvoju sustavno provode neodgovarajuću gospodarsku politiku te nedovoljno posvećuju pozornost pospješivanju ljudskog kapitala i zdravlja stanovništva, što im sve onemogućava da izađu iz nerazvijenosti, siromaštva i velike dohodovne nejednakosti.

U kratkim uvodnim napomenama urednici Dinello i Squire izlažu ciljeve konferencije te upozoravaju na prečesto zaboravljenu tvrdnju kako *ne postoji niti jedan primjer novoindustrijalizirane zemlje koja je ostvarila ubrzani gospodarski razvoj, a da se nije gospodarski otvorila i aktivno uključila u međunarodnu razmjenu*. Cilj je *Globalne mreže za razvoj* poticanje domaćih istraživanja o određenim razvojem, otvaranje šire rasprave o navedenoj temi te omogućavanje izmjene pozitivnih iskustava koja bi najneposrednije pomogla donositeljima političkih odluka.

Urednici su ujedno i autori prvog priloga, pa tu detaljno istražuju definicije pojmova globalizacija i pravednost te upozoravaju da se u literaturi pod tim pojmovima često navode vrlo različiti sadržaji. U analizi nejednakosti jasno upozoravaju da se vezano uz globalizacijska kretanja trebaju imati na umu najmanje tri različita povezana koncepta nejednakosti. Prvi je nejednakost *unutar* regija ili zemalja, nejednakost *između* regija ili zemalja te nejednakost *u cijelom* svijetu – koja se odnosi na dohodovnu nejednakost između svih osoba u svijetu bez obzira gdje one žive. U cjelini, područja koja su se jače uključila u međunarodne gospodarske tokove – prije svih Istočna Azija – uspjela su ostvariti znatan gospodarski razvoj i veliki porast

BDP-a po stanovniku, dok su zatvorene zajednice poput Južne Amerike i Kariba bilježile slab ili čak i negativan rast. Pogotovo je nepovoljno stanje u zemljama Subsaharske Afrike koje su u razdoblju od 1980. do 2000. ostvarile znatno gospodarsko nazadovanje i povećanje dohodovne nejednakosti. Dohodovna nejednakost unutar zemlje čini se da se prvo povećava do približno 5-7 tisuća dolara po stanovniku godišnje, nakon čega se više uvećava relativni dohodak siromašnih i srednjih slojeva u odnosu na one bogate. Općenito, gospodarsko i trgovinsko otvaranje zemlje – kao što su to zabilježile tranzicijske zemlje – izgleda povećava razlike između primanja unutar pojedinih zanimanja i gospodarskih grana te snažno utječe na pojačanje razlike od povrata u obrazovanje, dok istodobno smanjuje razlike u plaćama i nadnicama između pojedinih gospodarskih grana. U cjelini nema čvrstih dokaza da globalizacija dugotrajno povećava nejednakosti unutar zemlje. Ona vjerojatno povećava dohodovne nejednakosti između regija na taj način da se njome okoriste uključena područja, a isključeni iz svjetskog gospodarstva skoro uvijek bilježe povećano siromaštvo i dohodovnu nejednakost.

O globalizaciji i nejednakosti u arapskom svijetu piše Abdel Gadir Ali koji upozorava na vrlo velike međudržavne razlike u rasponu od bogatih zemalja izvoznica nafte (koje su potpuno uključene u međunarodnu trgovinu) do zemalja koje ostvaruju vrlo mali izvoz ponajviše primarnih poljoprivrednih proizvoda. Te su zemlje poput Sudana ili Mauritanije izuzetno siromašne i s vrlo slabim perspektivama razvoja. Primjenjujući metode poznatog niza istraživanja Dollara i Kraaya prema kojem povećanje dohotka uslijed globalizacije i gospodarskog razvoja omogućava podjednako povećavanje dohotka siromašnih, Ali zaključuje da to u promatranom području nije slučaj jer se tamo dohodak siromašnih povećava za polo-

vicu iznosa u odnosu na njegovo ukupno povećanje.

Tužnu priču Subsaharske Afrike pripovijeda Ibi Ajayi. Afrika u cjelini, a pogotovo promatrano područje, uvelike je isključena iz svjetske trgovine tako da već duži niz godina bilježi vrlo slab gospodarski rast, povećanje siromaštva i nejednakosti. Afrika u cijelom svijetu bilježi najviši Gini koeficijent nejednakosti (koji je u rasponu od 0 do 1) od čak 0,51, što je mnogo više od onoga u Istočnoj Aziji i Pacifiku (0,38), Južnoj Aziji (0,32) i u razvijenim industrijskim zemljama (0,34). Afričke zemlje često pretjerano štite domaće industrije – što ih ne potiče na tehničko-tehnološka i organizacijska unaprjeđenja i osuvremenjivanja – tako da su njihova gospodarstva skoro posve nekonkurentna na svjetskom tržištu. Navedena činjenica uz raširenu korupciju, neučinkovitu vlast, nepostojanje ulagačke klime i vladavine prava ima izravnih posljedica na pojačano siromaštvo i daljnje povećavanje dohodovne nejednakosti na Crnom kontinentu. Najnovija kretanja čini se da ipak omogućavaju određeni optimizam pa sve više tvrtki u svijetu smatra Subsaharsku Afriku kao *zemlju mogućnosti i velike perspektive* (*The Economist* od 2. srpnja 2005. u članku *Doing Business in Africa – Different skills required*).

Chia Siow Yue svoj je prilog posvetio utjecaju globalizacije na gospodarski razvoj i dohodovnu nejednakost u Istočnoj Aziji. To je područje u posljednjih 15 godina gotovo sinonim za znatan napredak u izvozu i uspješno ublažavanje siromaštva. Istina, i među promatranim zemljama ima velikih razlika pa dok su neke vrlo globalizirane i snažno uključene u svjetsko gospodarstvo poput Kine, Hong Konga, Južne Koreje i Singapura te su se uspješno vratile razvoju nakon krize u drugoj polovici 1990-ih, druge zemlje - kao što su Indonezija ili Laos - tek se trebaju ekonomski otvoriti. Razlike među tim zemljama očituju se po raširenosti siromaštva, kojeg skoro i nema

u Singapuru i Južnoj Koreji, do čak 50% siromašnih u Laosu i Vijetnamu. Sličnosti među tim zemljama očituju se ponajviše u mnogo prisutnijem siromaštvu na selu (na primjer, na Filipinima 50,7% i u Kambodži 40,1%) nego u gradu (Filipini 21,57% i Kambodža 21,1%).

Iako je Južna Azija prostorno razmjerno blizu Istočnoj Aziji, njezina se iskustva u pogledu globalizacije, gospodarskog razvoja te dohodovne nejednakosti znatno razlikuju. Promatranih pet zemalja – Bangladeš, Indija, Nepal, Pakistan i Šri Lanka - u svojoj su povijesti kao britanske kolonije bile izvoznice primarnih proizvoda te podlije-gale jakom izrabljivanju i ugnjetavanju. Skoro i ne treba čuditi, piše autorica priloga Sisira Jayasuriya, kako su se one ubrzo po osamostaljivanju gospodarski zatvorile i tako uvelike otežale svoj razvoj. Istina, u posljednjih 30 godina očituje se proces njihovog otvaranja i uključivanja u svjetsko gospodarstvo, ali one još uvijek jako zaostaju u privlačenju izravnih stranih ulaganja, konkurentnosti gospodarstva i slično. Siromaštvo se u njima nešto smanjilo, ali ono još uvijek pogađa približno polovicu ukupnog stanovništva u Bangladešu i Nepal. Zavidne pozitivne rezultate postigla je Indija, gdje se siromaštvo smanjilo s 43% s početka 1980-ih na oko 21% u 2000. godini.

Ksenia Yudaeva izlaže iskustva Zajednice Nezavisnih Država (ZND) o *pasivnoj globalizaciji*, odnosno nevoljnom uključivanju u svjetsko gospodarstvo u uvjetima slabih javnih institucija i nepostojanja vladavine prava. U navedenoj je Zajednici još uvijek previše prisutna državna kontrola nad gospodarstvom, ograničavanje konvertibilnosti valuta te visoke uvozne carine. U takvim odrednicama i raširenoj korupciji, namjeravana zaštita domaćeg gospodarstva ustvari znači samo priliku za bogaćenje odabranim pojedincima i osiromašivanje većeg dijela stanovništva. Stoga ne treba čuditi prava *eksplozija* siromaštva u na-

vedenoj zajednici, koja pogađa čak 83% stanovništva u Tadžikistanu te više od polovice stanovništva u Armeniji, Kirgistanu i Moldaviji. Podjednako se povećavala i dohodovna nejednakost. Nakon niske razine dohodovne nejednakosti u bivšem političkom sustavu (kada je Gini koeficijent rijetko prelazio 0,25) u tim je zemljama zabilježen veliki porast nejednakosti te je spomenuti koeficijent prema posljednjim raspoloživim podacima krajem 1990-ih u Rusiji iznosio 0,49 i u Kirgistanu 0,41. U cjelini, globalizacija nije prouzročila navedene poteškoće nego su one prije posljedica nedovoljne uključenosti promatranih zemalja u svjetska gospodarska kretanja.

Pišući o stanju u srednjoj i istočnoj Europi, Grzegorz Kolodko izlaže zajednička obilježja i posebnosti pojedinih zemalja. U postsocijalističkoj tranziciji najsiromašniji dijelovi društva u svim zemljama primali su osjetno manje dohotke u odnosu na stanje iz posljednjih godina socijalizma. U većini zemalja, stanovništvo je imalo velika – možda i nerealna – očekivanja od privatizacije, koja su vodila samo do općeg nezadovoljstva. Ipak, postoje i bitne specifičnosti te se dohodovna nejednakost vrlo malo promijenila u Mađarskoj, Sloveniji i Slovačkoj, razmjerno blago povećala u Bjelorusiji, Češkoj Republici, Latviji, Poljskoj i Rumunjskoj te se znatno pojačala u Bugarskoj, Estoniji, Litvi, Moldovi, Rusiji i Ukrajini. Pohvalno je što promatrane zemlje uvelike ostvaruju visoke stope gospodarskog rasta od oko 4% godišnje što će im u velikoj mjeri pomoći u ublažavanju siromaštva i dohodovne nejednakosti.

Posljednji prilog u knjizi autora Roberta Bouzasa i Ricarda Ffrench-Davisa posvećen je pitanjima globalizacije i pravednosti u Južnoj Americi. Tamošnja visoka dohodovna nejednakost nešto se smanjila u posljednjih 40 godina, ali je i nadalje najviša u svijetu. Tako je prosječni Gini koeficijent za Južnu Ameriku iznosio 1960. godine 0,532, a 1990. godine je pao na 0,493, što je osjetno više od istodobnih

0,499 i 0,469 za Subsaharsku Afriku, odnosno 0,350 i 0,337 za razvijene zemlje članice OECD-a. Pogotovo su velike dohodovne razlike u Brazilu, Kolumbiji i Hondurasu, odnosno znatno manje u Urugvaju i Kostariki. Možda iznenađuje, ali navedena razlika prema navodima autora nije samo posljedica razlike između dohotka od rada i imovine, nego i dohodovnih razlika među zaposlenima. Veliki utjecaj na to ima i povrat od razine i kakvoće obrazovanja. Tako deset posto najbogatijih u Južnoj Americi ima za oko 3 godine više obrazovanja od sljedećih 10 posto stanovnika.

Iz ove vrijedne i zanimljive knjige dobivenu pouku najkraće možemo sažeti kako je uključivanje u svjetsko gospodarstvo i međunarodnu trgovinu bitno u sprječavanju marginaliziranja zemalja i regija te za ublažavanje razlika između njih. Pritom je bitno ostvariti očuvanje gospodarske i makroekonomske stabilnosti, uključujući nisku inflaciju, što manji proračunski deficit, postići realan devizni tečaj te poboljšati ljudski kapital pogotovo poticanjem izobrazbe i boljom primjenom nove informatičke tehnologije. Globalizacija vjerojatno ugrožava položaj pojedinih skupina u društvu, ali su bez sumnje njezine posljedice – posebno dugoročno – pozitivne. Pritom, naravno, treba biti svjestan njezinih negativnih obilježja na društvenu pravednost, pa je potrebno odgovarajućom socijalnom politikom ublažiti nezavidan položaj onih koji su posebice ugroženi.

Predrag Bejaković

RETHINKING THE WELFARE STATE. THE POLITICAL ECONOMY OF PENSION REFORM

Martin Rein, Winfried Schmähl (eds.)

Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA: Edward Elgar, 2004., 455 str.

U nekim zemljama, u kojima su mirovinski sustavi bitno reformirani, stručna i